

Περιφερειακά Πανεπιστήμια στην Ελλάδα και Τοπική Ανάπτυξη. Η περίπτωση του Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο

Π. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ*

Αντικείμενο, Μεθοδολογία και Περιεχόμενα της Εργασίας¹

Σημαντικός αριθμός των πανεπιστημίων της χώρας ανήκει στην κατηγορία των λεγόμενων "περιφερειακών". Ως *περιφερειακά* θεωρούνται τα ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης που λειτουργούν εκτός των ορίων των περιοχών Αθηνών και Θεσσαλονίκης.

Ένας από τους λόγους της αύξησης του αριθμού των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων και τμημάτων είναι η άποψη ότι συμβάλλουν στην τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη της περιοχής που εγκαθίστανται. Με τον όρο *ανάπτυξη* νοείται η βελτίωση, οικονομική, κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική, όλων των δεικτών μιας κοινωνίας, εδώ τοπικής, άρα τοπική ανάπτυξη, με θεμελιώδη όρο την οικονομία, δηλαδή την προοδευτική εξέλιξη μιας δεδομένης γεωγραφικά και κοινωνικά εθνικής οικονομίας, που έχει σαν αποτέλεσμα την άνοδο των παραγωγικών δυνάμεων, τη βελτίωση της οικονομικής οργάνωσης και την αύξηση του εθνικού εισοδήματος (Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών, 1961).

Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου είναι το πρώτο πανεπιστήμιο που έκανε προσπάθεια να υπερβεί τον γεωγραφικό παράγοντα, να "διακτινισθεί" δηλαδή σε πολλά νησιά και να ξεπεράσει τα φυσικά "εμπόδια" του οριζόντιου διαμελισμού του ελλαδικού χώρου, και ιδρύθηκε σε τέσσερα νησιά του Αρχιπελάγους είναι, θα μπορούσε να πει κανείς, το πρώτο "νησιωτικό" πανεπιστήμιο στη σύγχρονη Ελλάδα.

Η παρουσία του Πανεπιστημίου Αιγαίου αποτελεί έναν αναμφισβήτητα θετικό παράγοντα ζωής για τον "μικρό" αλλά και ταυτόχρονα "μέγα κόσμο" των νησιών του Αιγαίου. Αν η παρουσία αυτή συμβάλλει, εκτός των άλλων, και στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής όπου λειτουργεί το Πανεπιστήμιο, είναι ένα ερώτημα που γίνεται προσπάθεια να διερευνηθεί.

---

* Παναγιώτης Γιαννόπουλος, Δρ., Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Η εργασία προσπαθεί να απαντήσει στο εξής ερώτημα: η ανάπτυξη του Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο είναι απλώς ανάπτυξη του στην περιοχή του νομού Χίου ή λόγω της ανάπτυξης του Πανεπιστημίου και των οικονομικών του δραστηριοτήτων επιτυγχάνεται η ανάπτυξη της περιοχής της Χίου; Η εργασία επικεντρώνεται στην εξέταση των οικονομικών στοιχείων λειτουργίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο, στο διάστημα 1984 – 2001. Σκοπός είναι να διερευνηθεί η υπόθεση αν ένα περιφερειακό πανεπιστήμιο, και ειδικότερα το Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο, συμβάλλει, μέσω των προμηθειών και δαπανών, στην τόνωση της τοπικής οικονομίας και, αν συμβάλλει, πώς πραγματοποιείται αυτή η συμβολή και πώς αποτιμάται με οικονομικούς όρους.

Η έρευνα ακολουθεί την εξής πορεία:

Χρηματοδότηση —————> δαπάνες —————> κατεύθυνση σε οικονομικό κλάδο εντός και εκτός Χίου

Συγκεκριμένα:

α) Ποια είναι η τελική κατάληξη των δαπανώμενων κονδυλίων. Αν, δηλαδή, καταλήγουν σε επιχειρήσεις που εδρεύουν εντός ή εκτός Χίου.

β) Σε ποιες κατηγορίες εξόδων, σε ποια είδη δηλαδή, διοχετεύονται τα μεγαλύτερα ποσά και σε τι είδους επιχειρήσεις.

γ) Αν υπάρχουν δαπάνες που θεωρητικά πρέπει να διοχετεύονται στην τοπική κοινωνία (ή όχι) και αν αυτό επιβεβαιώνεται στην πραγματικότητα από τα εμπειρικά δεδομένα.

Για την εκπόνηση της εργασίας, και για τα θέματα που πραγματεύεται, πραγματοποιήθηκε συστηματική προσέγγιση της βιβλιογραφίας καθώς και σύγκριση θεωριών τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Η ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία του Πανεπιστημίου Αιγαίου, ιδιαίτερα στη Χίο, εξετάζονται μέσα από την καταγραφή και επεξεργασία οικονομικών στοιχείων για το διάστημα 1984 - 2001. Τα στοιχεία αυτά αφορούν δαπάνες τακτικού προϋπολογισμού και προϋπολογισμού Δημοσίων Επενδύσεων, δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν από την Εταιρεία Αξιοποίησης και Διαχείρισης της Περιουσίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου και από την Επιτροπή Ερευνών (Ερευνητικά Προγράμματα και δράσεις των Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. 1 και 2 που υλοποίησαν τα τμήματα του Πανεπιστημίου στη Χίο).

Εξετάζονται, πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων, πρακτικά του Εθνικού Συμβουλίου Ανώτατης Παιδείας, κείμενα που αναφέρονται στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου και σταχυολογούνται δημοσιεύματα του αθηναϊκού και χιακού τύπου. Η εξέταση των στοιχείων συμπληρώνεται με συνεντεύξεις μελών της Πανεπιστημιακής κοινότητας και της χιώτικης κοινωνίας.

Συγκεκριμένα, στο 1^ο θεωρητικό κεφάλαιο εξετάζονται οι θεσμοί από τους οποίους πηγάζουν τα έσοδα του Πανεπιστημίου (κράτος, Ευρωπαϊκή Ένωση). Στο ίδιο αυτό κεφάλαιο εξετάζονται η πολιτική και οι προθέσεις των θεσμικών αυτών οργάνων. Μελετήθηκαν προς τούτο, ιδρυτικοί νόμοι,

πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων, επίσημα κείμενα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ειδησεογραφικά κείμενα. Αναφέρονται επίσης βασικές θεωρίες για την ανάπτυξη, οικονομική και τοπική. Παρουσιάζεται συνοπτικά η ιστορία του θεσμού της Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα και ειδικότερα η ίδρυση και λειτουργία των περιφερειακών πανεπιστημίων. Στο 2^ο κεφάλαιο γίνεται σύντομη αναφορά στην ιστορία του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Ο αναγνώστης της εργασίας, μπορεί να κατατοπιστεί από το 3^ο κεφάλαιο για ορισμένα οικονομικά μεγέθη της Χίου, όπου και εγκαταστάθηκε μέρος του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Στο 4^ο κεφάλαιο εξετάζεται το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Χίο και κατατίθεται η έρευνα με τα συμπεράσματά της.

Το ΥΠΕΠΘ για την ανώτατη εκπαίδευση

Πολύ αργότερα από την ίδρυση του Πανεπιστημίου Αιγαίου (1983) δημοσιοποιούνται:

α) η εισήγηση της "Ομάδας Εργασίας για τον χωροταξικό και στρατηγικό σχεδιασμό της Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα (Ο.Σ.Χ.Σ.)" προς το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων για τη δημιουργία νέων Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, τον Σεπτέμβριο 2001,

β) η απόφαση του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων για το Εθνικό χωροταξικό σχέδιο ανάπτυξης της Ελληνικής Ανώτατης Εκπαίδευσης, τον Ιούνιο 2002, και

γ) η πορεία υλοποίησης και οι περαιτέρω προοπτικές του προαναφερθέντος σχεδίου, τον Αύγουστο 2003.

Στα τρία παραπάνω κείμενα υπάρχουν απόψεις που αιτιολογούν την ίδρυση περιφερειακών Ιδρυμάτων Ανώτατης Εκπαίδευσης και η άποψη της Κυβέρνησης και του Υπουργείου Παιδείας, όπως προκύπτει με βάση τα παραπάνω κείμενα, είναι ότι η αύξηση του αριθμού των περιφερειακών πανεπιστημίων και η ίδρυση νέων, συμβάλλει στη γενικότερη πρόοδο του λαού και της χώρας μέσω και της αποκέντρωσης των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης και την υλοποίηση μιας πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης με μοχλό τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης.

Θεωρίες Περιφερειακής Ανάπτυξης

Κατά καιρούς έχουν αναπτυχθεί ποικίλες θεωρίες περιφερειακής ανάπτυξης, χωροθέτησης των παραγωγικών δραστηριοτήτων καθώς και θεωρίες κατανομής των οικονομικών δραστηριοτήτων. Κάποιες από αυτές επηρέασαν, λιγότερο ή περισσότερο, την ίδρυση, χωροθέτηση και ανάπτυξη των περιφερειακών πανεπιστημίων, προσδοκώντας αυτά να χρησιμεύσουν σαν "μοχλοί" τοπικής ανάπτυξης.

Οι θεωρίες για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη απαντώνται στη βιβλιογραφία με διάφορες κατατάξεις και αξιολογήσεις (Χατζημιχάλης Κ., (επιμέλεια), 1991, σελ. 13, Ντίνα Βαΐου – Χατζημιχάλη, Κωστής Χατζημιχάλης, 1979, σελ. 32, Βασιλόπουλος Γ., Μπιλά Α., 1995, σελ. 27, Λαμπριανίδης Λόης, 1992, σελ. 213-267, Ερευνητική ομάδα πολεοδομικού σχεδιασμού περιφερειακής ανάπτυξης Πανεπιστημίου Πατρών, 1985, σελ. 18-25, Αργύρης Θαν., 1992, σελ 14, 147, Κουρλιούρος 2001).

Αξίζει να αναφερθεί κανείς ιδιαιτέρως σε κάποιες από τις θεωρίες αυτές καθώς φαίνεται να επηρέασαν τόσο την ασκούμενη πολιτική περιφερειακής ανάπτυξης, όσο και τη λήψη αποφάσεων σχετικά με την ίδρυση των περιφερειακών πανεπιστημίων στην Ελλάδα, τα τελευταία, ιδίως χρόνια.

1) Η θεωρία των πόλων ανάπτυξης αναπτύχθηκε από το Γάλλο οικονομολόγο F. Perroux (1955). Η κυρίαρχη ιδέα της θεωρίας των πόλων ανάπτυξης συνοψίζεται στη διαπίστωση ότι η χωρική συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων σ' ένα αστικό κέντρο, που το περιβάλλει μια προβληματική ή καθυστερημένη περιοχή, θα αυξήσει το εισόδημα της περιοχής στο σύνολό της, αύξηση που θα είναι μεγαλύτερη απ' αυτή που θα μπορούσε να προκληθεί αν οι οικονομικές δραστηριότητες δεν ήταν συγκεντρωμένες αλλά ομοιόμορφα ή τυχαία κατανεμημένες.

2) Η D. Massey (1979) υποστηρίζει ότι η περιφερειακή ανισότητα αποτελεί το κύριο αντικείμενο, ενώ η διαίρεση και ο χωρικός καταμερισμός της εργασίας την κύρια ερμηνευτική έννοια. Τα βασικά σημεία της θεωρίας της είναι (Χατζημιχάλης, 1991):

α) Πάντοτε υπήρχε χωρική ή περιφερειακή ανισότητα

β) Η άνιση γεωγραφική κατανομή είναι απαραίτητη για κερδοφόρα και ανταγωνιστική παραγωγή

γ) ο όρος "χωρικός καταμερισμός της εργασίας" αναφέρεται στον τρόπο ανταπόκρισης της οικονομικής δραστηριότητας ως προς την άνιση γεωγραφική κατανομή των συνθηκών παραγωγής. Έτσι, οι αλλαγές στον τρόπο που χρησιμοποιείται η γεωγραφική ανισότητα για τη μεγιστοποίηση του κέρδους παράγουν με τη σειρά τους νέες μορφές γεωγραφικής ανισότητας.

3) Ο Α. Lipietz (1980) επίσης έκανε μια σημαντική ανάλυση για το περιφερειακό πρόβλημα. Στηριγμένος στην μαρξιστική θέση για τα στάδια ανάπτυξης των κοινωνιών (δουλοκτητικό, φεουδαρχικό, καπιταλιστικό, σοσιαλιστικό και κομμουνιστικό) διατυπώνει την άποψη ότι η διεύρυνση του χάσματος ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια δημιουργεί εξωγενή συσσώρευση στις ελεγχόμενες περιφέρειες και ενδογενή στο κέντρο.

4) Δύο νέες θεωρίες αναπτύχθηκαν, ιδίως μετά την οικονομική κρίση του 1970. 4α) Η πρώτη, η "ανάπτυξη από τα κάτω", ήταν μια απάντηση στη συγκεντρωτική κρατική ρύθμιση "από τα πάνω", που θεωρήθηκε υπεύθυνη για την αναποτελεσματικότητα της μέχρι τότε περιφερειακής πολιτικής. Το χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί τη στρατηγική της ενδογενούς ανάπτυξης

είναι η έννοια του οικονομικού χώρου. Έτσι, ενώ οι θεωρίες της πολιτικής ανάπτυξης θεωρούν το χώρο σαν μια πραγματικότητα που χρησιμεύει στην υποστήριξη των οικονομικών διαδικασιών και δραστηριοτήτων και οργανώνεται ανάλογα με τις κοινωνικές σχέσεις και τις τεχνικές της παραγωγής, η θεωρία της διαχυμένης ανάπτυξης θεωρεί το χώρο ως παράγοντα του κοινωνικού σχηματισμού.

4β) Η δεύτερη θεωρία αναφέρεται στην αναπτυξιακή στρατηγική που βασίζεται στην τεχνολογία – καινοτομία. Μετά τη μεγάλη κρίση, που άρχισε στα μέσα της δεκαετίας του '70, μεταβλήθηκε ριζικά ο χαρακτήρας της μεταπολεμικής ανάπτυξης. Στις νέες στρατηγικές, η υψηλή οργάνωση, η δυνατότητα μεταβολής και διαφοροποίησης της παραγωγής, η τεχνολογία, η καινοτομία και η πληροφορία γίνονται οι κρίσιμες μεταβλητές του ανταγωνισμού και της ανάπτυξης.

Η θεωρητική διερεύνηση της σχέσης νέων τεχνολογιών και περιφερειακής ανάπτυξης εμφανίστηκε στην δεκαετία του '80. Οι υποστηρικτές των νέων τεχνολογιών προσπαθούν να ερμηνεύσουν και να δώσουν λύση σε σύγχρονα προβλήματα όπως είναι η μόλυνση του περιβάλλοντος, ή η ποιότητα ζωής. Βασικό σημείο σε επίπεδο εφαρμογών είναι τα τεχνολογικά πάρκα. Αποτελούν κύριο σημείο σύνδεσης της έρευνας με την παραγωγή και τείνουν στην ενεργοποίηση του καινοτομικού δυναμικού μιας περιοχής.

5) Τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70, αναπτύχθηκαν και άλλες θεωρίες για να εξηγήσουν και να εμβαθύνουν στα ζητήματα της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Αρκετές από αυτές, ανήκουν στη σχολή της κριτικής ή ριζοσπαστικής (μαρξιστικής) Γεωγραφίας και όπως αναφέρει ο Η. Κουρλιούρος, (2001, σ. 82)

"Η σχολή αυτή πηγάζει από τρεις αλληλεξαρτώμενες διανοητικές πηγές: (α) από την κριτική αντιπαράθεση με τη θετικιστική ποσοτική Γεωγραφία, (β) από την κριτική αντιπαράθεση με τις εξωκοινωνικές και ανιστορικές οπτικές των νεοκλασικών θεωριών της χωροθέτησης και της ισόρροπης ανάπτυξης του χώρου και (γ) από την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για τη μαρξιστική πολιτική οικονομία και την εφαρμογή των εννοιών της στη ριζοσπαστική ανάλυση της καπιταλιστικής ανάπτυξης του χώρου".

5α) Σημαντική συνεισφορά σε αυτές τις προσπάθειες ανάλυσης της αστικής δυναμικής του καπιταλισμού μέσα από ένα κριτικό ριζοσπαστικό πρίσμα και στην οικοδόμηση μιας διαλεκτικής προσέγγισης των σχέσεων καπιταλισμού και χώρου, έχει ο Γάλλος φιλόσοφος Henri Lefevre.

5β) Ένα άλλο ριζοσπαστικό ρεύμα ανάλυσης του αστικού χώρου σχετίζεται με την επιρροή που άσκησε ο στρουκτουραλιστικός μαρξισμός του Louis Althusser στο έργο θεωρητικών του χώρου όπως ο Manuel Castells.

6) Άλλες σχολές είναι:

6α) Η σχολή που συνάγει μια κριτική ανάλυση της περιφέρειας

από την ανάλυση της άνισης οικονομικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο. Ανάμεσα στους θεωρητικούς αυτής της σχολής είναι ο E. Mandel.

ββ) Κατά τη δεκαετία του '80 έλαβε χώρα ένας νέος κύκλος συζητήσεων γύρω από την αναδιάρθρωση του κεφαλαίου και την άνιση χωρική ανάπτυξη, ο οποίος επικεντρωνόταν στη δυναμική της συσσώρευσης και στις χωρικές αντιφάσεις που αυτή εμπεριέχει. Σημαντική συμβολή στο νέο κύκλο συζητήσεων αποτέλεσαν οι προσεγγίσεις των D. Harvey και N. Smith.

βγ) Οι αναλύσεις των θεωρητικών της συσσώρευσης του κεφαλαίου αγνόησαν το ρόλο της εργασίας στις διαδικασίες χωρικής αναδιάρθρωσης και άνιση ανάπτυξης, με αποτέλεσμα να παρατηρείται ένας μονοδιάστατος προσανατολισμός που εμποδίζει τη σφαιρική κατανόηση των σύγχρονων χωροκοινωνικών δυναμικών. Σημαντική συμβολή στις εργασιακές προσεγγίσεις της χωρικής αναδιάρθρωσης είναι η θεώρηση των M. Storper και R. Walker.

βδ) Το 1984 δημοσιεύτηκε το βιβλίο *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity* των M. Piore και C. Sabel. Το έργο αυτό έθετε το ζήτημα της οργάνωσης και ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων καθώς και της οικονομικής επίδοσης των περιφερειών σε ένα διαφορετικό θεωρητικό πλαίσιο από αυτά που είχαν αποτελέσει μέχρι τότε προνομικά πεδία προβληματισμού της κριτικής οικονομικής Γεωγραφίας. Κοινή αφετηρία των συζητήσεων, πάνω στο ζήτημα της αναδιάρθρωσης, υπήρξε η θέση ότι κύρια στρατηγική αναδιάρθρωσης του κεφαλαίου, με στόχο την αντιμετώπιση της κρίσης της φορντικής εκβιομηχάνισης, είναι η μετάβαση σε ένα νέο σύστημα οργάνωσης βασισμένο σε εντεινόμενες ευελιξίες στην παραγωγή, στην τεχνολογία, στις εργασιακές σχέσεις, στο μακροοικονομικό πεδίο, στο θεσμικό ρυθμιστικό πλαίσιο και στο γεωγραφικό χώρο.

βε) Στις αρχές της δεκαετίας του '90 διαμορφώνονται νέα πλαίσια ανάλυσης και ερμηνείας της οικονομικής επίδοσης περιοχών που είχαν σαν αποτέλεσμα να αναδυθεί ένα νέο θεωρητικό υπόδειγμα, το οποίο επικεντρώνει το ενδιαφέρον στην ανάλυση των δυνάμεων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση και στην αναπαραγωγή των δικτύων επιχειρήσεων.

Μια σημαντική πτυχή για την αναδιάρθρωση του κρατούντος κοινωνικού και οικονομικού συστήματος είναι η τεχνολογία. Ως συνέπεια της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών στην παραγωγή, προκύπτουν μεταβολές στη χωρική οργάνωση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Τα επιστημονικά και τεχνολογικά πάρα, στενά συνδεδεμένα με πανεπιστήμια, είναι μία πλευρά της τεχνολογικής εξέλιξης. Ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό στοιχείο της χωροοικονομικής αναδιάρθρωσης, στα πλαίσια του συστήματος αυτού, είναι η ανάδειξη των υπηρεσιών σε κυρίαρχο τομέα της σύνθεσης του ΑΕΠ και της απασχόλησης, παντού στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Η αντίχρευση της οικονομικής πορείας μιας περιφέρειας και η

χωροθέτηση ενός πανεπιστημίου μπορεί να εξετασθεί υπό το πρίσμα των θεωριών που εκτέθηκαν προηγουμένως και, διαπιστώνεται, ότι ένα μέρος των θεωριών για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη επηρέασαν και εξακολουθούν να επηρεάζουν την ίδρυση και τη χωροθέτηση των περιφερειακών πανεπιστημίων στη χώρα μας. Από τα κείμενα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων φαίνεται ότι οι θεωρίες των "πόλων ανάπτυξης" και της "ανάπτυξης από τα κάτω" καθώς και η σύνδεση έρευνας και τεχνολογίας με επιχειρήσεις, μέσω της δημιουργίας τεχνολογικών πάρκων στα πλαίσια περιφερειακών πανεπιστημίων (όπως το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, Ι.Τ.Ε., στο Πανεπιστήμιο Κρήτης και το Ίδρυμα Τεχνολογίας Υπολογιστών, Ι.Τ.Υ., στο Πανεπιστήμιο Πατρών), είναι αυτές που επηρέασαν την ίδρυση και τη χωροθέτηση νέων ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από τις αρχές της δεκαετίας του '90.

Η Οικονομική Συνεισφορά του Πανεπιστημίου Αιγαίου στην Τοπική Οικονομία της Χίου

Η ανάπτυξη μιας περιοχής θεωρείται ότι εξαρτάται πρώτον από τη συνολική ανάπτυξη της χώρας, οικονομική, κοινωνική και πολιτική, και δεύτερον από τα χαρακτηριστικά της ίδιας της περιοχής. Μόνο αν οι εθνικές και τοπικές συνθήκες το επιτρέπουν, μπορεί ένα περιφερειακό πανεπιστήμιο να συμβάλει, ολόπλευρα και όχι μονομερώς, στην τοπική ανάπτυξη. Μια περιοχή μπορεί να αναπτυχθεί με την συνολική κοινωνική και οικονομική ανάπτυξή της, καθώς και με την ανάπτυξη όλης της χώρας, με κύριες επιδιώξεις την άνοδο του βιοτικού επιπέδου, την κάλυψη των σύγχρονων αναγκών και τη μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων.

Η περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου, και ιδιαίτερα ο Νομός Χίου, παρουσιάζει την εικόνα μιας περιοχής με οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα και τάσεις απόκλισης παρά σύγκλισης με τις περισσότερες αναπτυγμένες περιφέρειες της χώρας.

Πιο συγκεκριμένα, παρουσιάζεται μεγάλη αύξηση ενός μόνο τομέα της οικονομίας, του τριτογενούς, και ιδιαίτερα του τουρισμού που κυριαρχεί στην τοπική οικονομία, ενώ η ανεργία κυμαίνεται σε υψηλό ποσοστό. Η διόγκωση του τουρισμού δημιουργεί ένα οικονομικό περιβάλλον ευάλωτο σε κρίσεις. Έτσι, η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων σε περιοχές όπως ο Ν. Χίου αποκτά μεγάλη σημασία λόγω και της γεωγραφικής του θέσης.

Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Χίο αποτελεί σήμερα μια πραγματικότητα με πολλές και ποικίλες επιδράσεις, τόσο άμεσες (οικονομικές) όσο και έμμεσες (διασκέδαση, ψυχαγωγία, διαπροσωπικές σχέσεις, ήθη), γεγονός που δεικνύουν τα εκτιθέμενα στην εργασία στοιχεία, ποιοτικά και ποσοτικά.

Η οικονομική συνεισφορά του Πανεπιστημίου στην τοπική οικονομία

όπως απεικονίζεται στον πίνακα Ι, είναι της τάξεως του 0,78% κατά μέσο όρο περίπου στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) της Χίου. Τα τελευταία χρόνια 2000 και 2001 προσεγγίζει το 1% επί του Α.Ε.Π. και είναι αναμφίβολα σημαντική η συμβολή του. Κύριος παράγοντας αυτής της συνεισφοράς, είναι οι φοιτητές και το λοιπό προσωπικό όπως επίσης και οι πάσης φύσεως προμήθειες και τα έργα που εκτελεί το Πανεπιστήμιο. Αν συνυπολογισθούν επιπρόσθετα και άλλες έμμεσες οικονομικές συνέπειες, στις μεταφορές, στις επικοινωνίες, στην αύξηση του κόστους ζωής στα καταναλωτικά αγαθά και στην κατοικία, το παραπάνω ποσοστό αναμένεται να είναι αυξημένο, ίσως της τάξης του 1,5%, που ιδιαίτερα τα έτη 2000 και 2001 ίσως προσεγγίζει το 2% με 2,5% και κατ' άλλους υπολογισμούς (Litinas N. – Xideas E., 2000) το 3%.

Από τη μελέτη του Πίνακα ΙΙ προκύπτει ότι το μέσο ποσό που ανά άτομο εισρέει στην τοπική οικονομία της Χίου σαν άμεση συνεισφορά, είναι περίπου 2.000.000 δρχ., και παρουσιάζεται σταθερό τα τελευταία έτη δηλαδή μετά το 1997, που το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Χίο αναπτύσσεται τόσο σε προπτυχιακό επίπεδο, όσο και σε μεταπτυχιακό και σε ερευνητικά προγράμματα.

Οι ελλείψεις σε διοικητικό προσωπικό, σε εργαστήρια και λοιπή υλικοτεχνική υποδομή και σε ερευνητικά προγράμματα απαιτούν, για να καλυφθούν, περισσότερους πόρους εκ μέρους της πολιτείας.

Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Χίο λειτούργησε από την ίδρυσή του, το 1984, έως το 1998 με ένα Τμήμα, το Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων (Τ.Δ.Ε.), ακολούθως το 1998 ιδρύθηκε το Τμήμα Ναυτιλίας και Επιχειρηματικών Υπηρεσιών (Τ.Ν.Ε.Υ.) και το 2000 το Τμήμα Μηχανικών Οικονομίας και Διοίκησης (Τ.Μ.Ο.Δ.).

Αξίζει να επισημανθεί το γεγονός ότι, σε αντίθεση με άλλες περιοχές (Θεσσαλία, Μυτιλήνη), στη Χίο δεν υπήρξαν έντονες αντιπαραθέσεις σχετικά με τη χωροθέτηση του Πανεπιστημίου και έτσι η εδραίωσή του στην τοπική κοινωνία είναι απρόσκοπτη.

Η περίοδος μετά το 2001 μπορεί να χαρακτηριστεί ως καμπή, για την ανάπτυξη του Πανεπιστημίου με την ολοκλήρωση των διαδικασιών για εγκατάσταση ενός μεγάλου μέρους του στην περιοχή "Ταμπάκικα" και τη δημιουργία πανεπιστημιούπολης (campus). Η περιοχή "Ταμπάκικα", παρουσιάζει ισχυρά συμπτώματα εγκατάλειψης και βρίσκεται στην περισσότερο υποβαθμισμένη πλευρά της πόλης. Η εγκατάσταση του Πανεπιστημίου Αιγαίου πιθανόν να αποτελέσει βήμα καθοριστικό για την αναβάθμιση αυτής της περιοχής.

Δεν έχει υπάρξει εκ μέρους της Πολιτείας θεσμοθέτηση ουσιαστικών κινήτρων, που να αυξήσει την μόνιμη εγκατάσταση κυρίως μελών Δ.Ε.Π. αλλά και φοιτητών. Κάτι τέτοιο συνεπάγεται και αυξημένη χρηματοδότηση για έργα υποδομής, όπως φοιτητικές κατοικίες που να καλύπτουν τον μεγαλύτερο αριθμό των εγγεγραμμένων φοιτητών.

Οι φοιτητικές κατοικίες καλύπτουν ένα μέρος μόνο των αναγκών στέγασης των φοιτητών, της τάξης του 12% - 18%, που σε συνδυασμό με το κόστος ζωής και το κόστος των ενοικίων δεν δημιουργούν κατάλληλες συνθήκες για την παραμονή μεγαλύτερου αριθμού φοιτητών.

Όπως προκύπτει από όσα αναφέρθηκαν, υπάρχουν ελλείψεις που δυσχεραίνουν ή εμποδίζουν την παραμονή και εγκατάσταση στη Χίο μεγάλου αριθμού φοιτητών.

Τα ίδια ισχύουν, βεβαίως, και για τους διδάσκοντες, μέλη Δ.Ε.Π. και με σύμβαση του Π.Δ. 407/80, και πρέπει να συνυπολογισθεί το γεγονός ότι οι δυνατότητες εξέλιξης και επαγγελματικής ενασχόλησης είναι μεγαλύτερες στα κεντρικά πανεπιστήμια. Δεν πρέπει βέβαια να παραγνωρισθεί η "κοινωνική καταξίωση" που συνεπάγεται η ένταξη ενός μέλους Δ.Ε.Π. σε κεντρικό πανεπιστήμιο, διότι το νομοθετικό πλαίσιο δεν προβλέπει την πλήρη και αποκλειστική απασχόληση των διδασκόντων με αποτέλεσμα τη μεγάλη κινητικότητα τους.

Ακόμη, ελλείψεις όπως είναι η μη κάλυψη κενών θέσεων διοικητικού προσωπικού, η δημιουργία περισσότερων εργαστηρίων και η εκπόνηση μεγαλύτερου αριθμού ερευνητικών προγραμμάτων απαιτούν, για να καλυφθούν, περισσότερους πόρους εκ μέρους της πολιτείας.

Η πολυδιάσπαση του Πανεπιστημίου, σε συνδυασμό με το χαμηλό ύψος των διατιθέμενων πόρων και το γεγονός ότι μόνο τα τελευταία 3 - 4 χρόνια υπάρχει ταχύτερη ανάπτυξη του, σημαίνει ότι η ολοκλήρωση των στόχων του είναι στενά συνυφασμένη με την επίλυση αυτών των θεμελιωδών απαιτήσεων και πρέπει να μελετηθούν σοβαρά πριν από την επέκτασή του στη Λήμνο και την Κω.

Συμπεράσματα

Στην δεδομένη οικονομική πραγματικότητα της περιοχής, το Πανεπιστήμιο Αιγαίου συμβάλλει στην τόνωση του τριτογενούς τομέα της οικονομίας του Νομού Χίου και όχι σε μια ολόπλευρη τοπική περιφερειακή ανάπτυξη, όπως δείχνουν τα στοιχεία.

Η πολυδιάσπαση του Πανεπιστημίου και συνακόλουθα το μικρό μέγεθός του στη Χίο, όπως επίσης και το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των οικονομικών διαδικασιών, δεν επέτρεψαν μέχρι τώρα την ολόπλευρη στροφή στην τοπική οικονομία. Τα στοιχεία και οι συνεντεύξεις επιβεβαιώνουν ότι ένα περιφερειακό πανεπιστήμιο, και συγκεκριμένα το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Χίο, δεν μπορεί να λογίζεται σαν μοναδικός ή κύριος πόλος ανάπτυξης μιας περιοχής.

Η ανάπτυξη και ο προγραμματισμός της ανώτατης παιδείας δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται το ίδιο όπως η μεταποίηση ή ο τουρισμός. Τα "κέρδη" από τις επενδύσεις στην ανώτατη παιδεία είναι μακροπρόθεσμα και

τα οφέλη διαχέονται σε όλον τον πληθυσμό και σε πολλούς τομείς.

Έτσι, η ίδρυση πανεπιστημίων πρέπει να αποδεσμευτεί από τη χρησιμοποίησή τους ως μοναδικών και κύριων μοχλών περιφερειακής ανάπτυξης, να μην αντιμετωπίζονται ως πρωτογενή μεγέθη για την ανάπτυξη μιας περιοχής, να εξετάζεται δηλαδή μόνο το άμεσο οικονομικό αποτέλεσμα, να μην χρησιμοποιούνται με αλόγιστο τρόπο ως εργαλεία περιφερειακής πολιτικής αλλά αντίθετα να αντιμετωπιστούν ως καταλύτες για τη συνολική ανάπτυξη της χώρας (Λαμπριανίδης, 1993, Γέμος, 1991, Γετίμης, 2001 και 2002, *Τι λένε οι πανεπιστημιακοί*, 1999, Σπυράκη, 1996).

Ακόμη, η άνιση περιφερειακή ανάπτυξη στην Ελλάδα μπορεί να οδηγήσει τα περιφερειακά πανεπιστήμια σε τροχιά υποδεέστερη των άλλων πανεπιστημίων (Προβλήματα περιφερειακών πανεπιστημίων στο: *Το πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σήμερα*, 1990), αφενός λόγω της μη ισορροπημένης και ολόπλευρης ανάπτυξης των περιφερειών στις οποίες ιδρύονται και αφετέρου διότι αναπτύσσονται υπερβολικές προσδοκίες ότι τα περιφερειακά πανεπιστήμια θα λειτουργήσουν κυρίως σαν "μοχλοί ανάπτυξης" για την τοπική οικονομία.

Το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Χίο μπορεί να συμβάλει, να τονώσει και να ενισχύσει την τοπική οικονομία, όμως ο προσανατολισμός και η εν γένει ολοκληρωμένη ανάπτυξη της περιοχής, εξαρτώνται από την αναπτυξιακή πορεία και το σχεδιασμό όλων των παραγωγικών κλάδων της Χίου. Ένα σχεδιασμό που να καλύπτει τις γενικότερες ανάγκες των κατοίκων της περιοχής, και σε αυτό το σχεδιασμό το Πανεπιστήμιο θα λογίζεται ως καταλύτης και όχι ως κύρια ή μοναδική οικονομική μονάδα αυτής της πορείας, παρά τα αναμφισβήτητα θετικά οικονομικά αποτελέσματα.

Η μερική, εκ μέρους του Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο, ενδυνάμωση της τοπικής οικονομίας, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κύρια ή μοναδική συμβολή στην ανάπτυξη της περιοχής, χωρίς βεβαίως, να υποτιμάται η συμβολή του στην αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της Χίου.

Εν τέλει, η ανάπτυξη του Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο στην περιοχή, είναι αναμφισβήτητη και σήμερα βρίσκεται σε μια συγκυρία περαιτέρω διεύρυνσής της. Όμως, κάτι τέτοιο δεν μπορεί να νοηθεί ανάπτυξη της περιοχής, αφενός λόγω των γενικότερων αναπτυξιακών διαρθρωτικών προβλημάτων της τοπικής οικονομίας και αφετέρου γιατί ένα περιφερειακό πανεπιστήμιο δεν είναι μόνο, ή κυρίως, πόλος οικονομικής ανάπτυξης αλλά εντάσσεται στη γενικότερη πορεία προς την πρόοδο της χώρας.

Σημειώσεις

¹ Η εργασία με τίτλο «Περιφερειακά Πανεπιστήμια στην Ελλάδα και τοπική ανάπτυξη - η περίπτωση του Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Χίο» κατατέθηκε ως διπλωματική στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Βιώσιμη Ανάπτυξη», του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου.

² Στατιστική Υπηρεσία και περιοδικό Επιλογή.

Βιβλιογραφία

Αργύρης Θ., *Θεωρίες υπανάπτυξης*, εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992.

Βαΐου Ντ. – Χατζημιχάλη, Κωστή Χατζημιχάλη, *Περιφερειακές ανισότητες – Ιδεολογία και θεωρία στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς στο περ. Οικονομία και Κοινωνία τ.3, Ιούλης 1979, σελ. 32.*

Βασιλόπουλος Γρ. – Μπλά Αναστ., *Περιφερειακές ανισότητες και πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης 1971-1991*, εκδ. Κέντρο Έρευνας Περιφερειακής Ανάπτυξης "Ιερόνυμος Πίντος", Αθήνα 1995.

Γέμτος Π., *Πανεπιστήμια και περιφερειακή ανάπτυξη*, άρθρο στο περ. *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 25 Ιουλίου 1991.

Γετίμης Παν., *Προβλήματα ΑΕΙ και ΤΕΙ*, εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 12/9/2001.

Γετίμης Παν., *Πανεπιστήμια και χωροταξία*, εφημ. ΤΑ ΝΕΑ, 25/7/2002.

Τι λένε οι πανεπιστημιακοί, εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ 12/9/1999.

Ερευνητική ομάδα πολεοδομικού σχεδιασμού περιφερειακής ανάπτυξης Πανεπιστημίου Πατρών, *Χωροθέτηση – Αποκέντρωση των ΑΕΙ, Θέματα Προγραμματισμού 8, ΚΕΠΕ, Αθήνα 1985.*

Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, *Το πανεπιστήμιο στην Ελλάδα σήμερα*, 2^ο Συνέδριο, 28 Νοεμβρίου - 1 Δεκεμβρίου 1990.

Κείμενα του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Κουρλιούρος Ηλίας, *Διαδρομές στις θεωρίες του χώρου – Οικονομικές Γεωγραφίες της Παραγωγής και της Ανάπτυξης*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2001.

Λαμπριανίδης Λόης, *Στοιχεία Οικονομικής Γεωγραφίας*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1992.

Λαμπριανίδης Λόης, *Περιφερειακά πανεπιστήμια στην Ελλάδα*, εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1993.

Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών, εκδ. Πλούταρχος, Αθήνα 1961.

- Litinas N. – Xideas E., The role of a network organization in the development of an isolated discontinuous space, Chios 2000.
- Σπυράκη Χρ., Περιφερειακά πανεπιστήμια και Πανεπιστήμιο Κρήτης, 1996.
- Χατζημιχάλης Κ., (επιμέλεια), Περιφερειακή ανάπτυξη και πολιτική, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 1991.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι
ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

ΕΤΟΣ	Α.Ε.Π. ΧΙΟΥ ²	ΓΕΝΙΚΟΣΥΝΟΛΟ ΔΑΠΑΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ Α.Ε.Π. ΣΤΗ ΧΙΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΠΙ ΤΟΥ Α.Ε.Π.
1985	13.737.241.000	45.680.452	0,333%
1988	21.870.718.000	188.957.026	0,867%
1991	52.340.000.000	319.609.799	0,611%
1993	78.693.138.500	522.385.484	0,664%
1995	91.232.000.000	688.109.801	0,754%
1996	104.153.000.000	756.073.893	0,726%
1997	127.719.000.000	867.998.091	0,680%
1998	139.023.000.000	903.921.178	0,650%
1999	148.307.000.000	954.940.164	0,644%
2000	157.579.000.000	1.491.808.413	0,947%
2001	171.439.000.000	1.891.142.172	1,103%

Πηγή: Οικονομική Υπηρεσία Πανεπιστημίου Αιγαίου. Επεξεργασία του συγγραφέα

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ

ΔΑΠΑΝΗ ΑΝΑ ΜΕΛΟΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗ ΧΙΟ

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΟΙΤΗΤΩΝ, ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΩΝ ΔΕΠ	ΓΕΝΙΚΟΣΥΝΟΛΟ ΔΑΠΑΝΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΑΤΟΜΟ ΣΤΗ ΧΙΟ	ΔΑΠΑΝΕΣ ΑΝΑ ΑΤΟΜΟ
1985	111	45.680.452	411.536
1988	280	188.957.026	674.847
1991	273	319.609.799	1.170.732
1993	335	522.385.484	1.559.360
1995	378	688.109.801	1.820.396
1996	405	756.073.893	1.866.849
1997	404	867.998.091	2.148.510
1998	457	903.921.178	1.977.946
1999	538	954.940.164	1.774.982
2000	739	1.491.808.413	2.018.685
2001	929	1.891.142.172	2.035.675

Πηγή: Οικονομική Υπηρεσία Πανεπιστημίου Αιγαίου. Επεξεργασία του συγγραφέα